

О. О. Вольфовська,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОМОВИ ЯК РІЗНОВИДУ ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ ПОЛІТИКІВ

Статтю присвячено встановленню та опису фоностилїстичних характеристик публічних виступів німецьких політичних діячів. На основі слухового та акустичного аналізів вивчено закономірності ритмічної організації промов сучасних політичних діячів Німеччини та виявлено просодичні засоби, які дозволяють мовцеві не лише ефективно донести до чисельної аудиторії основну інформацію повідомлення, але й дають змогу ораторові здійснювати значний вплив на слухачів.

Ключові слова: фоностилїстичні характеристики, політична промова, просодія, ритм мовлення.

Статья посвящена выявлению и описанию фоностилїстических характеристик публичных выступлений немецких политических деятелей. При помощи слухового и акустического анализа изучены закономерности ритмической организации речей современных политических деятелей Германии, а также выявлены просодические средства, позволяющие оратору не только эффективно донести до аудитории основную информацию сообщения, но и предоставляющие выступающему возможность существенно влиять на слушателей.

Ключевые слова: фоностилїстические характеристики, политическая речь, просодия, ритм речи.

This article is devoted to identifying and describing the phonostylistic characteristics of the public speeches of the modern German politicians. With the help of the auditory and acoustic analysis the regularities of the rhythmic organization of the speech, as well as the invariant and variant features of the rhythm of the political speech have been established. The results of the experimental phonetic studies allow us to state, that a specific rhythmical organization is one of the most important phonostylistic characteristics of the political speech.

According to the study the rhythm of the public speech is a result of the complex interaction of all prosodic means – melodic, temporal, dynamic changes and specific speech articulation. The political speech is characterized by the alternation of the rhythmic and non rhythmic fragments. The speaker changes the rhythm of expression, especially on significant passages of the speech, that draws the audience attention to the important information in the message. In addition, variability of the rhythm allows the speaker to avoid the monotony and gives to the performance features of natural speech, that influences the audience more effectively.

This study shows, that the rhythm of the speeches of modern German politicians may vary depending on the semantic and pragmatic of a speech passage. Thus, background information is reported by the speaker neutral, with no sudden changes of prosodic parameters. While for the most important parts of speech the broken, rapid rhythm is inherent, that draws the audience's attention to the important terms of the message.

Key words: phonostylistic characteristics, political speech, prosody, rhythm.

Особливості оформлення тексту з огляду на ситуацію його функціонування складають предмет стилістичних студій, зокрема фонетичної стилістики, яка вивчає специфіку звукового оформлення повідомлення у тій чи іншій комунікативній ситуації. Вочевидь, розмова з близьким другом буде значно відрізнятися за своїми сегментними та супрасегментними характеристиками від розмови з начальником, а жарт, розказаний у сімейному колі, – від доповіді на науковій конференції.

Учені сходяться на думці, що фонетичне оформлення усного висловлення складається під впливом ряду екстралінгвістичних факторів, до яких належать: а) ступінь підготовленості висловлювання; б) соціальний статус комунікантів; в) комунікативний намір мовця; г) сфера й умови спілкування; г) характер контакту між промовцем і слухачами; д) емоційний стан мовця; е) просторово-часові умови та кількісний склад аудиторії [3, с. 5].

Під фонетичним стилем, слідом за С.М. Гайдучиком, розуміють «різновид сукупності фонетичних засобів усіх рівнів фонетичної системи мови, властивих мовленнєвому висловлюванню в певній мовленнєвій ситуації» [3, с. 7]. Із наведеного визначення випливає, що провідну роль у фоностилїстичній диференціації мовлення відіграє не сфера спілкування, а конкретна мовленнєва ситуація, якою визначається добір найбільш доцільних мовленнєвих засобів.

Визначення фонетичного стилю ґрунтується на принципах відбору та комбінації наявних мовних засобів. Поняття відбору передбачає наявність певного еталону, зразка, з яким можна було б порівнювати відхилення. У мові таким зразком слугує мовна норма, тобто сукупність стійких реалізацій мовної системи, відібраних і закріплених у процесі суспільної комунікації [11, с. 337]. Проте норма є не лише відносно стабільним, але й значною мірою диференційованим комплексом мовних засобів, що передбачає наявність низки варіантів та синонімічних способів вираження.

Реалізація в мовленні засобів фонетичної системи регулюється вимовною нормою окремої мови, яка є ознакою не лише літературної мови, але й притаманна будь-якому стилю вимови [3, с. 8].

Політична сфера комунікації представлена низкою типових ситуацій спілкування, мовна специфіка яких відображена в окремих жанрах політичного мовлення. Одним із таких жанрів є політична промова. Беручи за основу класифікацію фоностилїстичних типів Ю.А. Дубовського, гоафічно зображену на рисунку 1, можемо трактувати політичну промову як різновид публічного монологічного немітингового мовлення політичних діячів, актуалізованого в офіційній обстановці під час неопосередкованого контакту з публікою, що, безумовно, відображається в інтонаційному оформленні цього виду мовленнєвої діяльності.

Умови, в яких відбувається спілкування промовця-політика з аудиторією (монологічне мовлення перед чисельною аудиторією в офіційній обстановці) вимагають використання ряду специфічних стилістичних прийомів, необхідних для досягнення комунікативного ефекту. Насамперед це мають бути прийоми, здатні привернути увагу слухачів до змісту промови. У зв'язку з цим особливого значення набуває форма викладу, зокрема просодичне оформлення промови.

Політична промова розглядається у даному дослідженні як функціональний різновид усного мовлення, що має ряд фоностилїстичних особливостей, передовсім на супрасегментному рівні. За визначенням Степанова Ю. С., кожен функціональний різновид мовлення характеризується набором інтегральних ознак, тобто постійних незмінних компонентів, та має певні диференційні ознаки, що відрізняють його від інших стилів [14, с. 494]. До диференційних ознак функціонального стилю можна віднести і специфічну ритмічну організацію мовлення.

Гіпотетично можна стверджувати, що однією з найбільш яскравих з точки зору ритмічної будови є ораторська, зокрема політична, промова. Її підготовлений характер дозволяє промовцеві ретельно спланувати свій виступ, зосередившись

не лише на змісті, але й на формі організації висловлення, одним із проявів якої є ритмічність мовлення. Доведено визначну роль ритму у здійсненні впливу на реципієнта під час проповіді [10; 13], яка поряд з політичною промовою є прикладом ораторського мовлення. Ґрунтуючись на результатах цих досліджень можна припустити, що в політиці ритм виконує не менш важливу функцію, ніж у гомілетичі. У зв'язку з цим постає необхідність виявлення закономірностей ритмічної будови політичної промови з урахуванням її комунікативної спрямованості та жанрово-стильових особливостей.

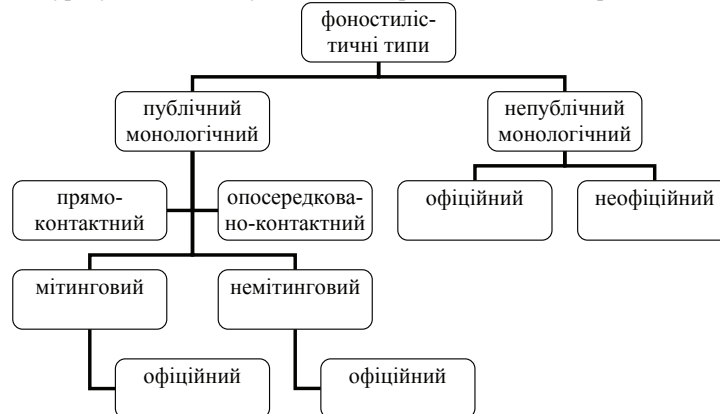

Рис. 1. Фоностилестичні типи за Ю. А. Дубовським [5, с. 82]

Вибір самеполітичної промови не випадковим, оскільки ораторське мистецтво політичного діяча виявляється у тому, щоб, з одного боку, бути зрозумілим і цікавим для кожного присутнього, а з іншого – змусити публіку замислитись над проблемами, важливими саме з точки зору оратора. Досягти цього можна завдяки творчому використанню таких просодичних засобів, як акцентуація, паузація, варіювання мелодичного контуру, які в комплексі сприяють формуванню певного ритмічного рисунку виступу.

Специфіка ритмічної будови публічних виступів німецьких політиків вивчалася із застосуванням методів експериментально-фонетичного дослідження, зокрема інформантного, слухового й електроакустичного аналізів. Результати аналізу політичних промов наївними носіями мови, а також аудиторіями-фонетистами дозволили оцінити перцептивні характеристики ритму та розкрити роль цього компоненту інтонації під час реалізації риторички публічного виступу.

Перцептивні характеристики політичних виступів досліджувалися шляхом порівняння ритміко-інтонаційного оформлення промов, виголошених політичними діячами Німеччини і тих самих текстів, начитаних дикторами-носіями німецької мови, котрі мають досвід виступів перед чисельною аудиторією, проте не є політиками.

Носії німецької мови без спеціальної філологічної освіти оцінили тексти, що увійшли до корпусу експериментального матеріалу, з позицій особистого враження від способу презентації промови. Отримані дані дозволили виокремити фрагменти виступів, у яких найкраще проявляється риторична майстерність промовців.

Аудитори-фонетисти, прослухавши оригінальні й озвучені дикторами уривки промов, здійснили сегментацію мовленевого потоку, позначили напрям руху тону в ритмічних групах, синтагмах, фразах, відмітили наголошені склади у кожній ритмоодиниці, проставили паузи із зазначенням їхньої тривалості. Результати слухового аналізу створили передумови для розкриття специфіки ритміко-інтонаційної організації публічного виступу та виявлення просодичних параметрів, що справляють найбільший вплив на слухачів політичної промови.

Вивчення перцептивних характеристик ритму німецької політичної промови та аналіз даних опитування носіїв німецької мови щодо враження, яке викликає у слухачів публічне мовлення з різною ритмічною організацією, дозволяють стверджувати, що політичний виступ вирізняється специфічною ритміко-інтонаційною організацією, яка використовується оратором з метою маніпулювання увагою публіки.

Результати перцептивного аналізу публічних виступів політиків за методом семантичного диференціалу показали, що політична промова, для якої характерне подрібнене членування усного тексту, оформлення ритмоодиниць переважно висхідним мелодійним контуром з частою зміною напрямку руху тону, наявність більш тривалих пауз, нормальний, дещо сповільнений темп, сприймається слухачами як впевнене, спокійне, зрозуміле, виразне мовлення, яке краще відповідає ситуації спілкування та викликає у слухачів позитивне враження від виступу політика. Натомість уривки тих самих промов, прочитаних дикторами-носіями німецької мови, вирізняються значно біднішим інтонаційним оформленням, а тому характеризуються аудиторіями як монотонні, невиразні, недієві, непереконливі.

Слуховий аналіз політичних промов наївними носіями мови підтвердив припущення про важливу роль інтонації для здійснення впливу на слухача. Аудитивний аналіз дозволив виявити й описати ті просодичні параметри, завдяки яким цей вплив стає можливим.

Електроакустичний аналіз текстів політичних промов дозволив отримати об'єктивні дані щодо специфіки просодичної організації публічних виступів німецьких політичних діячів та порівняти отримані результати з даними перцептивного аналізу.

За даними перцептивного експерименту із загального корпусу досліджуваного матеріалу відібрано найбільш яскраві фрагменти мовлення політиків, а саме такі, що характеризувалися усіма інформантами як переконливі, дієві, виразні, зрозумілі та приємні для сприйняття. Відібрані фрагменти – 173 фрази, 407 синтагм, 1476 ритмічних груп, тривалістю звучання 30 хвилин, – склали корпус експериментального матеріалу, що підлягав акустичному аналізу.

Експериментально-фонетичні дослідження просодичної організації різних типів дискурсу: політичного [2; 8], лекційного [9], гомілетичного [10; 13], художнього [1], ділового [4; 7; 12], рекламного [6] тощо, свідчать про те, що кожен різновид усного тексту вирізняється специфічними акустичними характеристиками. Завдання нашого дослідження полягало в установленні тих акустичних параметрів, котрі складають основу ритму німецького публічного мовлення та здатні чинити певний вплив на слухачів політичної промови.

Слуховий аналіз показав, що на сприйняття публічного мовлення слухачами суттєво впливають мелодійні й темпоральні зміни, відсутність або наявність пауз, модуляції гучності голосу, а також членування виступу на ритмоодиниці різ-

ної тривалості. Мета акустичного аналізу полягала у встановленні параметрів частотної, часової й динамічної складових ритму, що є найбільш значущими для реалізації політичної риторики.

Аналіз акустичних параметрів усного мовлення німецьких політиків дозволив виявити інваріантні та варіантні ознаки ритмічної будови політичної промови, в основі яких лежить специфічне функціонування частотної, темпоральної і динамічної складових ритму публічного виступу. Інваріантні просодичні ознаки сприяють створенню цілісності тексту. Варіативність акустичних параметрів пов'язана зі смисловою значущістю того чи іншого фрагменту промови. Відхилення від інваріантних показників не лише дозволяє ораторові уникати монотонності, але й привертає увагу слухачів до змістовно важливої інформації.

Отримані дані експериментально-фонетичного дослідження промов німецьких політиків дозволяють зробити такі **висновки**:

1. Усна реалізація політичної промови зумовлена низкою позамовних чинників, зокрема офіційною обстановкою спілкування, чисельністю аудиторії, інтенцією промовця на переконання слухачів у важливості викладених у виступі проблем та правильності запропонованих шляхів їхнього розв'язання. Це знаходить своє відображення в ритміко-інтонаційній будові публічного виступу, який ритмізується в результаті комплексної взаємодії усіх просодичних засобів – мелодичних, темпоральних, динамічних змін, а також специфічного членування виступу, – оскільки реалізаціям просодичних параметрів в усному мовленні притаманні ознаки повторюваності та регулярності. Політична промова ритмізується за рахунок чергування ритмічних фрагментів з аритмічними уривками. Промовець змінює ритм висловлювання, передовсім, на інформативно значущих фрагментах промови, чим привертає увагу слухачів до важливої на його думку інформації повідомлення. Крім того, варіативність ритміки дозволяє ораторові уникати монотонності та надає виступу ознак невимушеного, природного мовлення, що ефективніше впливає на публіку.

2. Політичній промові, так само як фрагментам політичних виступів, прочитаним дикторами, властиве подрібнене членування тексту на короткі ритмічні групи тривалістю від трьох до шести складів, реалізованих у діапазоні ізохронності (500–1000 мс), завдяки чому формується певне ритмічне тло виступу. Проте, на відміну від прочитаних текстів, ритміка вимовленої оратором промови періодично порушується за рахунок уживання дуже коротких (одно-, двоскладових) або більш тривалих (понад 10 складів) ритмогруп. Саме наявність таких аритмічних фрагментів якісно вирізняє ораторський виступ як вид мовленнєвої діяльності.

3. Наголоси в ораторському політичному виступі повторюються через відносно рівномірні періоди часу тривалістю 400–1000 мс, надаючи ритму ознак стабільності. Ритмізація висловлювання порушується періодично внаслідок суттєвого подовження або скорочення часової тривалості міжнаголошених інтервалів, поживляючи ораторський виступ. Встановлено, що фрагменти промови з нерегулярним чергуванням наголошених складів привертають увагу слухачів, а тому висловлена в них інформація краще сприймається слухачами.

4. Тональне оформлення публічного виступу політиків характеризується функціонуванням переважно висхідного тону та частою зміною мелодичного контуру. Фрагменти промови, на які оратор бажає звернути особливу увагу слухачів, вимовляються у ширшому тональному діапазоні з різким перепадом ЧОТ.

5. Паузальна організація політичної промови є тим просодичним параметром, який суттєво відрізняє публічне мовлення від читання текстів промов дикторами, оскільки паузація тісно пов'язана з семантикою та прагматикою повідомлення. Паузи, які під час публічного виступу є більш тривалими, ніж у прочитаних текстах тих самих промов, використовуються політиками з метою підсилення інформативно значущих ділянок промови. Часта паузація полегшує сприйняття сказаного, позаяк за допомогою перерви у звучанні мовець виділяє ті фрагменти виступу, на які слухачам варто звернути увагу. Таке використання пауз сприяє встановленню контакту з публікою та позитивно впливає на якість промови.

6. Темп мовлення політика безпосередньо пов'язаний із семантикою та прагматикою повідомлення і суттєво впливає на сприйняття промови слухачами. Згідно з даними перцептивного експерименту встановлено, що занадто швидке або занадто повільне мовлення доповідача не сприймається публікою. Найбільш прийнятним для публічного виступу є нормальний темп (330 складів за хвилину), який дещо прискорюється на інформаційно менш важливих ділянках промови (410 складів за хвилину) та суттєво сповільнюється (до 170 складів за хвилину) під час повідомлення важливої інформації, що привертає увагу слухачів.

Виконане дослідження доводить, що промовам сучасних політичних діячів Німеччини притаманний особливий ритм, який не залишається однорідним протягом виступу політика, а може багаторазово змінюватись, залежно від семантико-прагматичного навантаження того чи іншого фрагменту промови. Так, фонові інформація повідомляється доповідачем нейтрально, без різких змін просодичних параметрів, створюючи враження плавного, стабільного ритму. Змістовно важливим ділянкам промови властивий ламаний, стрімкий ритм, що привертає увагу слухачів до важливої з точки зору промовця інформації.

Розкриті у статті фоностилістичні особливості політичної промовини вичерпують проблематику ефективної організації ораторського виступу. Публічне мовлення є перспективним матеріалом для подальших наукових пошуків, спрямованих на виявлення закономірностей взаємодії сегментного й надсегментного рівнів під час ораторського виступу. Поглибленого вивчення потребує також питання, пов'язане з впливом вікових і гендерних ознак мовця на ритміко-інтонаційну організацію публічного виступу та на його сприйняття слухачами.

Література:

1. Бишук Г. В. Ритмічна модель англомовного художнього тексту (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі соціальних-психологічних оповідань письменників ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04. «Германські мови» / Г. В. Бишук. – К., 2003. – 20 с.
2. Васік Ю. А. Ритмічна організація англомовного політичного дискурсу (експериментально-політичне дослідження на матеріалі промов сучасних політиків Великої Британії) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Васік Юлія Анатоліївна. – Горлівка, 2007. – 234 с.
3. Гайдучик С. М. Фоностилістический аспект устной речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале современного немецкого языка) : автореф. на соискание уч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. М. Гайдучик. – Л., 1973. – 31 с.
4. Дерік І. М. Просодичні особливості дискурсу інформаційних повідомлень ділової тематики в Інтернеті : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.15 / Дерік Ілона Морисівна. – Одеса, 2007. – 264 с.
5. Дубовский Ю. А. Анализ интонации устного текста и его составляющих / Юрий Александрович Дубовский. – Минск : Выш. шк., 1978. – 140 с.

6. Лисичкіна І. О. Просодична організація англомовного дискурсу реклами (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британської телевізійної реклами) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Лисичкіна Ірина Олексіївна. – Горлівка, 2005. – 217 с.
7. Лисичкіна О. О. Просодична актуалізація логіко-аргументативних інтеракцій (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англомовних ділових переговорів) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Лисичкіна Ольга Олексіївна. – Горлівка, 2010. – 231 с.
8. Петлюченко Н. В. Харизматична особистість політичного лідера в просторі німецького та українського апелювативних дискурсів: зіставний аспект : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.17 / Петлюченко Наталія Володимирівна. – Одеса, 2010. – 486 с.
9. Петрунина Е. С. Просодические характеристики речи лекторов (на материале национального и интернационального вариантов английского языка) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. С. Петрунина. – Волгоград, 2007. – 17 с.
10. Рослова Е. Ю. Просодическая организация ораторской речи (на материале литургической проповеди) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Е. Ю. Рослова. – М., 2009. – 27 с.
11. Семенюк Н. Н. Языковая норма / Н. Н. Семенюк // Лингвистический энциклопедический словарь / [глав. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд., доп.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – С. 337–338.
12. Сибилёва Л. Н. Просодические средства прагматического воздействия в речи бизнесменов (на материале американского варианта английского языка) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. Н. Сибилёва. – М., 2009. – 23 с.
13. Скрипняк Т. Л. Риторичний аспект просодії німецькомовної проповіді (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.04 / Скрипняк Тетяна Леонідівна. – К., 2009. – 214 с.
14. Степанов Ю. С. Стиль / Ю. С. Степанов // Лингвистический энциклопедический словарь / [глав. ред. В. Н. Ярцева]. – [2-е изд., доп.]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – С. 494–495.